

Möt orädda forskningsledaren som värnar om hela teamet

Hon gillar inte när det blåser för mycket när hon simmar i öppet skånskt hav, men annars skyr hon inte lite blåsväder. Flerfaldigt prisbelönade professorn och röntgenläkaren Sophia Zackrisson i Malmö (Årets cancerforskare 2020) avskyr allt vad höga hästar heter och älskar teamarbete. Hon dras till utmaningar och har aldrig varit rädd för att sticka ut hakan. Sedan några år har hon en pågående dialog med Socialstyrelsen när det gäller både över- och underdiagnostik vid mammografi.

– Alla som erbjuds mammografi borde få mer utförlig information om för- och nackdelar. Och kvinnor med täta bröst bör erbjudas mer avancerade undersökningar, till exempel 3D-mammografi, för ett säkrare resultat, säger hon.

1 973 föddes Sophia Zackrisson i skånska Åhus och trots många resor har hon förblivit Skåne, och närheten till havet, trogen. Idag bor hon med sin familj i en liten by utanför Ystad.

– Min pappa var fabrikschef på Vin och Sprits anläggning som tillverkar Absolut Vodka. Fabriken som kallades Spritkyrkan var ett landmärke i lilla Åhus. Jag jobbade själv där ett tag efter gymnasiet, berättar Sophia och poängterar att pappans arbete alls inte medförde att hemmet flödade i sprit.

– Han har tvärtom alltid haft ett mycket modest förhållande till alkohol.

Däremot fanns det gott om veckotidningar hemma hos familjen Zackrisson, tidningar som Sophia och hennes storebror gillade att bläddra i.

– Min mamma som gick bort förra året var en mycket färgstark person. Hon var lärare från början, men blev sedan journalist på Allas Veckotidning. Hon skrev om mode, resor och litteratur och arbetade på distans redan på 80-talet.

Mamma var en så stark förebild för Sophia att hon som ung allvarligt övervägde att själv bli journalist.

– Drömmen var att bli utrikeskorrespondent någonstans i centrala Europa. Jag tänkte verkligen följa i mammas fotspår, jag gillade att skriva uppsatser och jag hade lätt för språk. Men efterhand insåg jag att jag också hade en fallenhet för naturvetenskap, så jag sökte till den linjen på gymnasiet. Och det är ett val jag aldrig har ångrat.

Under skolåren var hon mycket sportig (gymnastik, tennis, rodd, skidåkning) och hon sysslade även en hel del med musik, bland annat tvärflöjt, piano och körsång. Hon var en klassisk plugghäst men samtidigt väldigt social och utåtriktad.

– Ja, det blev femmor i alla ämnen utom matte som jag faktiskt fick jobba lite med på högstadiet men på gymnasiet föll allt på plats, tillägger Sophia, som idag är röntgenläkare vid Skånes universitetssjukhus och professor i diagnostisk radiologi vid Lunds universitet.

TEAMARBETE EN SJÄLVKLARHET

Efter gymnasiet arbetade hon en period på spritfabriken, och det var en mycket lärorik erfarenhet.

– Jag har blivit uppfostrad enligt principen att alla männ-

*”Vill fylla kunskapsluckorna
kring bröstcancerscreening”*

••• cancer och ärftlighet

iskor har samma värde och ska behandlas på samma vis. På fabriken gjordes det ingen skillnad på vaktmästare, truckförare eller andra anställda. Teamarbete blev tidigt en självklarhet för mig och det har blivit allt viktigare med åren. Höga hästar är verkligen inget för mig.

Det var inte solklart vilken bana hon skulle komma att välja, med de höga betygen hade hon faktiskt kunnat välja vad som helst, och ett tag sneglade hon lite på ingenjörsyrket. Men efter att ha pluggat lite tyska och gjort en lång resa till USA klarnade bilden.

” Utmaningar är något som sporrar mig och jag drogs ganska tidigt till radiologi som fascinerar mig av någon anledning. Jag såg inte forskning framför mig då, internmedicin, cellbiologi och arbete i labbet var inte min grej alls. Min drivkraft var främst att arbeta kliniskt, att hjälpa människor med deras problem, men också att medverka till att få fram nya rön.

– Jag sökte till läkarlinjen eftersom jag tyckte medicin var en spännande utmaning. Utmaningar är något som sporrar mig och jag drogs ganska tidigt till radiologi som fascinerar mig av någon anledning. Jag såg inte forskning framför mig då, internmedicin, cellbiologi och arbete i labbet var inte min grej alls. Min drivkraft var främst att arbeta kliniskt, att hjälpa människor med deras problem, men också att medverka till att få fram nya rön. Det var från och med termin sex som jag började tycka att utbildningen var kul.

Under termin åtta gjorde hon en utbytestermin i franska Grenoble och det var då intresset för registerforskning och epidemiologi vaknade på allvar.

– Mitt forskningsprojekt handlade om att jämföra bröstcancerdiagnostik mellan Frankrike och Sverige. En sommar senare gjorde jag ett forskningsprojekt om mammografiscreening och plötsligt föll allt på plats. Den typen av forskning, att se mönster och sedan gå på djupet passade mig perfekt. Och mina handledare lät mig verkligen växa.

Därmed hade hon gjort sitt val, att såväl kliniskt som forskningsmässigt, ägna sig åt mammografiscreening. Ett val som skulle visa sig leda in i en hel del blåsväder – ett klimat som dock passar en person som alltid har dragits till utmaningar och aldrig varit rädd för att säga vad hon tycker.

1999 blev hon färdig läkare och tio år senare specialist i radiologi. Idag är hon ordförande i *Svensk förening för bröst-radiologi* och erkänd specialist inom avancerad bilddiagnostik. Utöver detta ägnar hon sig även åt mag-tarm- och prostatacancer.

FORSKNING SOM UPPMÄRKSAMMATS

Redan 2006 disputerade hon på en avhandling om bland annat graden av överdiagnostik vid mammografiscreening. Avhandlingen blev internationellt uppmärksammas eftersom det länge pågått en debatt om mammografiscreeningens för- och nackdelar. Trots att hon alltid har vinnlagt sig om att publicera objektiva fakta om både positiva och negativa effekter av screening har hennes forskning väckt uppmärksamhet.

Hon har bland annat anklagats för att vara motståndare till mammografi, något som hon tar med ro.

– Som forskare strävar man efter att veta, inte att tycka. Vi håller vår kurs även när det blåser, konstaterar hon lugnt och orubbligt.

Sophia Zackrissons forskargrupp har i flera studier visat att 3D-mammografi, så kallad brösttomosyntes, kan upptäcka 34 procent fler tumörer än vanlig mammografiscreening.

– Vanlig mammografi kan ha så låg känslighet som under 50 procent hos kvinnor med mycket tät bröstvävnad. 3D-mammografi är bättre än så och finns numera med som alternativ i de europeiska screeningrekommendationerna, men har ännu inte anammats av Socialstyrelsen.

För tre år sedan utsågs hon till Årets Cancerforskare av

Cancerfonden med motiveringen:

”För enastående forskning om avancerad bilddiagnostik för cancersjukdomar. Sophia Zackrissons vetenskapliga insatser och systematiska utvecklingsarbete pekar mot en framtid där mänskliga och datorer lär av varandra för ännu bättre diagnostik av bland annat bröstcancer.”

– Det var otroligt kul att få det priset. Alla hörde av sig och gratulerade, även mina barns förskolelärare som med all rätt kände sig delaktiga i utmärkelsen och en truckförare på spritfabriken som kom ihåg mig efter alla år. Att få erkännande från så många värmdes otroligt mycket. Det var ett slags bevis på att mitt ledarskap, där teamet är allra viktigast och där alla som ingår i teamet har lika värde, uppskattas. Och jag tycker faktiskt att det är kul att leda, kanske är orkestrera är ett bättre ord.

Sophia Zackrisson leder idag en multidisciplinär forskargrupp med 18 medarbetare. Det hon tycker är viktigast att fokusera på nu är att hjälpa till att fylla kunskapsluckorna kring bröstcancerscreening.

– Vi behöver ta reda på vad vi kan göra för att kunna gå vidare med 3D-mammografi. Att Socialstyrelsen trots relativt stark evidens och rekommendation på europeisk nivå valt att inte ändra riktlinjerna är synd, säger Sophia, som i våras var en flera forskare som tillsammans med Bröstcancerförbundet skrev en kritisk artikel om detta.

SNABBTÄNKT OCH SLAGFÄRDIG

När hon själv ska lista några framträdande personliga egenskaper kommer uthållighet föga förvånande upp bland de främsta, följt av snabbtänkt, människovänlig och diplomatisk.

– Jag är också slagfärdig, en egenskap som jag dock har lärt mig att tygla lite, tillägger hon med ett skratt.

Att en så engagerad forskare arbetar väldigt mycket är inte heller förvånande, men att ägna sig åt familjen, maken och de tre barnen, så mycket som möjligt är en självklarhet för henne.

– Jag har väldigt starka familjeband och en härlig gammal trädgård att sköta. Och jag tränar regelbundet, allra helst utomhus. Jag badar året om eftersom jag bor precis vid havet, på senare år har jag börjat lite med öppet-vattensimning, gärna i vådräkt.

Tillsammans med sin familj gjorde hon i somras en resa till USA, där man bland annat besökte Stanford University, där hon forskade och där familjen bodde en period 2011.

– Den väldigt lyckade resan var ett sätt att fira min 50-årsdag och den kunde genomföras tack vare det mycket uppskattade personliga pris jag fick av LMK-stiftelsen (se fotnot) 2021, berättar hon.

Planerna för hösten är att fortsätta med olika projekt om bröstdiagnostik.

– Tillsammans med atomfysiker tittar vi på optiska, det vill säga laserljusbaserade metoder. Kanske är detta framtidens bröstdiagnostik, utan röntgenstrålning?

Hon kommer också att undersöka möjligheterna att göra regionala projekt avseende 3D-mammografi och AI.

– Det är ett sätt att optimera resursåtgången när vi så småningom inför metoden i screening, berättar hon och tillägger att hon även har ett nära samarbete med Bröstcancerförbundet, bland annat i ett projekt om validering av AI-metoder inom screening.

Fotnot: LMK-stiftelsen grundades av entreprenören Lars Mikael Karlsson (LMK) som bland annat var med och startade IT-företaget Axis. Han gick bort 2005 till följd av cancer men beslutade före sin död att skapa en stiftelse med ett tvärvetenskapligt, gränsöverskridande synsätt. LMK-stiftelsen ger främst bidrag till forskning inom Lunds universitet.

År 2021 fick Sophia Zackrisson och Pia Maly Sundgren, professor i neuroradiologi, båda vid Lunds universitet, dela på LMK:s medicinpris på en miljon kronor, där en delsumma var ett personligt pris.

EVELYN PESIKAN,
FRILANSJOURNALIST OCH
MEDICINSK SKRIBENT

FOTO: ROGER NELLSSJÖ

